

COSTITUZIUN

per il

CANTUN GRISCHUN.

(Passad' en vigur gl' 1. favrè 1854, v. circulara dil cussegl pign dals
25. gener 1854.)

I.

Souverenitat dil pievel.

Art. 1. Il liber staat grischun ei, tenor la costituziun federala in souveran stand della confederaziun schwizzera. La souverenitat de quel pausa silla totalitat dil pievel e semanifestescha tras las tschentamentalas votaziuns de quel.

Art. 2. Al pievel vegn ei tier d'acceptar ne refusar midadas de costituziun, leschas e concordats dil staat, che vegnen proponi dal cussegl grond. Sii consentimen ei necessariis schibein tiell'introducziun de novas contribuziuns ne gravezias seo era tiell'augmentaziun de schon existentas.

Novas auctoritats cantonalas san veguir numnadas mo silla via della lescha, q. e. cun consentimen dil pievel.

Sur tuttas damondas, las qualas vegnen suttamessas alla votaziun dil pievel, decida l'absoluta pluralitat dils votants.

II.

Repartiziun dil cantun.

Art. 3. Il cantun vegn en riguard politic, giudicial et administrativ dividius en districts, circuits e vischneucas.

Il necessari sur de quei fixescha la lescha.

III.

Auctoritats politicas et administativas.

2. *Cussegl grond.*

Art. 4. Il cussegl grond vegn nummaus direct dals circuits suenter proporziun de lur populaziun libramein ord tuts burgais schwizzers en gl'entir cantun, che han ilg dretg de votaziun.

Il diember dils commembers e la repartiziun de quels sils circuits fixescha la lescha.

Ils commembers restan silmeins in onn en offici et ein tier lur extrada puspei elegibels.

Ils commembers dil cussegl pign prenden part dallas sessiuns dil cussegl grond cun vusch consultativa.

Il cussegl grond numna mintg'onn libramein ord l'entira redunonza in president e vicepresident e constituescha sez sia canzlia.

Art. 5. Il cussegl grond ei la suprema auctoritat en caussas d'administraziun e polizia cantonala e la consultativa sur determinaziuns de constituziun, leschas e concordats dil staat, che vegnen suttamess all'approbaziun dil pievel. El ha la suprema survigillanza sur la manutenziun della constituziun, sco era sur la execuzian della leschas et ordonaziuns e dils conclus, che las auctoritats federalas han relaschau.

Art. 6. El fa las damondas tiels circuits sur l'acceptaziun, u refusaziun dils puncts de recapitulaziun, ch'ei vogni decretai dad el et ei da proponer al pievel, classifichescha ils sur quels i en plis tras portar ensemen tuttas dadas vuschs e publichescha il resultat de quelas.

Tier urgenza sa el surschar la classificaziun e publicaziun al cussegl pign ne alla commissiun dil stand.

Art. 7. Schi lunsch che la constituziun fixescha buca schon, numna' el ils necessaris officials et emploiai pell'administraziun cantonala e fixescha lur competenzaza.

Per el e per tuttas auctoritats et officis dil cantun, ch'el ha numnau, determinesch'el, schi lunsch sco gliei basegns, gl'uordeu della fatschentas.

Art. 8. Il cussegl grond numna il cussegl pign, la commissiun dil stand, il tribunal cantonal, il cussegl d'educaziun, il cussegl sanitari, ils deputai sil federal cussegl dils stands, il derschader inquirent, il directur de polizia, gl'oberst cantonal et ils commandants de batagliun.

Tuttas quelas elecziuns vegnen fatgas libramein ord gl'entir cantun, culla soleta restrincziun, ch'ei duei vegnir observau tiell'elecziun dil cussegl pign e della commissiun dil stand la confessionala proporziun de dus tierz reformai et in tierz catholics e tiell'elecziun dils deputai sil federal cussegl dils stands e dil cussegl d'educaziun il tenor reglamen fixau ri-guard ded omisduas parts confessionalas.

Art. 9. El determinescha e reparta suenter ina norma, che la lescha vegn fixar, gl'importo della publicas contribuziuns vid la cassa cantonala, sch' il priuen duess buca envierer il dauora.

Art. 10. Dispettas politicas denter vischneuncas, circuits e districts decida il cussegl grond sco solet derschader.

El exercitescha a norma della lescha il dretg de grazia.

Art. 11. Ils commembers dil cussegl grond voteschan suenter meglier saver e conziencia e buca suenter istruzion.

Art. 12. Il cussegl grond vegn clomau en dal cussegl pign e sere-donescha ordinariamain ina ga per on; extraordinariamein schi savens sco il cussegl pign anlla per necessari ne vegn garegiu silmeins dalla mesadat de tuts commembers dil cussegl grond en num de lur commitents.

Suenter scadina redunonza dat il cussegl grond rapport allas vischneuncas sur sias procuradas fatschentas; els abschieds de sias ordinarias sessiuns dat el ad ellas mademamein quint sur il priuen e dauora e sul status de facultat dil cantun.

Art. 13. Caussas d'exclusiv confessionala natira vegnen tractadas dals commembers dil cussegl grond della respectiva confession.

2. Commissiun dil stand.

Art. 14. La commissiun dil stand consist' ord il cussegl pign, ses stathalters et eung nov commembers ils quals vegnen annualmein numnai dal cussegl grond.

Art. 15. Ella vegn ordinariamain clomad' en dal cussegl pign tiella preconsultaziun dellas fatschentas, che vegnen tractadas dal cussegl grond, o schi savens sco gl'emprim anlla per necessari, tiella conconsultaziun e decisiun d'importontas fatschentas della regenza.

Ella sto sereidonar cura ch'auters cantuns admoneschan la regenza de porscher agid militar, en tuts cas, nua ch'il ruus dil cantun vegn smantschans dagl'interiur ne exteriur, et en general tier importantas et urgentas circumstanzas, nua ch'il cussegl grond sa buca spert veguir redonau, o zvar era sche mo in dils commembers dil cussegl pign garegia la redunonza de quela.

Art. 16. Ella projectescha e rapportescha per mauns dil cussegl grond quelas proposiziuns de lescha e proposiziuns de decrets, culla preconsultaziun dils quals ell'ei vegnida incombenzada da quel, ne anlla per bien de rapportar a quel dad ella enora.

Art. 17. Da sias fatschentas e lavurs ha ella de dar quint al cussegl grond.

3. Cussegl pign.

Art. 18. Il cussegl pign consista ord treis commembers et ha treis substituets. Quels restan in onn en offici et ein el secund puspei elegibels, san aber buc accompagnar quela plaza pli ditg che dus subsequents onns.

Els possan buc'ora el madem temps. Il cussegl grond fixescha sur quei il necessari.

Il presidi al cussegl pign maina scadin commember durond quater meins.

Ils commembers dil cussegl pign san buc esser el madem temps commembers dils cussegls national e dils stands.

Art. 19. Il cussegl pign procurescha tuttas fatschentas della regenza; el maina e survigillescha tuts roms dell'administraziun cantonala, mantegn l'execuziun della costituziun, dellas leschas, dils decrets,

e dellas ordinaziuns dil cussegl grond e dellas auctoritads federalas e mantegn il public ruans e segireza

Art. 20. En dispettas dils circuits e dellas vischneuncas en caussas d'administraziun e da privats e corporaziuns cun circuits e vischneuncas en questions administrativas e politicas ei il recuors tiel cussegl pign admissibels.

Art. 21. El numna tuts officials et emploiai dil cantun, la nomina dils quals ei buc'expressivamein reservada al cussegl grond, e vigillescha sur l'ademplida de tuttas obligaziuns dils officials et emploiai, che statan sut el.

Art. 22. El corrisponda cullas federalas et els tiarms della costituziun federala cullas exteriuras auctoritads e tractescha cun ellas sur concordats, che duein vegnir serai giu, e sur interess della patria.

En cas, la definitiva deliberaziun dils quals survarga sia competenza, ha el de reservar la ratificaziun dil cussegl grond, resp. dil pievel.

Art. 23. El designescha en dispettas civilas, sch'ins anfla el circuit ne district negin derschader nunpartischont, mintgamai tenor gl'importo della caussa questioneivla treis dicasteris de circuit ne district, ch'ei maneivel in de lauter, dals quals quel ei competents ella caussa, il qual resta anavos, suenter che scadina part ha refusau in.

Art. 24. Vegn ei en tier el lamentaschuns sur nunexecuziun de sentenzas civilas ne criminalas, sche ha el l'obligaziun, de schar exequir quelas sin cuost dil negligent dicastari.

El ha milsanavon de procurar, che negin resti senza dretg.

Art. 25. Sur sias funcziuns e l'entir'administraziun cantunala eis el obligaus giustificaziun al cussegl grond e dat a quel annualmein detagliau raport.

4. *Suprastanzas de circuit.*

Art. 26. Nua ch'ei exist'atgnas suprastanzas circuitals, ein quelas schiglioc aber ils tribunals circuitals, ils quals han de procurar las fatschentas politicas et administrativas dil circuit e sco las suprastanzas localas de survir sco organs della regenza.

IV.

Vischneuncas.

Art. 27. A scadina vischneunca vegn ei tier il dretg della independenta administraziun de vischneunca inclusivamein culla polizia bassa. Ell'ei auctorisada de releschar per quei intent las necessarias ordonaziuns, las qualas san aber buc'esser contrarias allas leschas federalas e cantonalas et al dretg de domini de tierzas personas.

Art. 28. Ella ha l'obligaziun, de haver quitau per bun'administraziun de sias fatschentas de vischneunca, nominativamein era dil pauperesser, dellas caussas de scola e baselgia, e numna per quei las necessarias auctoritads et ils necessaris emploiai.

Art. 29. Scadina vischneunca lai silmeinz mintga dus onns dar giu quint sur l'administraziun da quels ils quals ein stai incombenzai cun quella.

Sur la en cass necessaria organisaziun de vischneucas d'inhabitonts e lur relaziun cullas vischneucas de burgais vegnen las adequatas determinaziuns reservadas alla lescha.

V.

Auctoritats giudicialas.

1. *Offici de mediasium.*

Art. 30. Scadin circuit numna per il cuoz de dus onns in ue dus mediators e substituents de quels.

Il necessari sur l'elecziun e competenza de quels fixescha la lescha.

2. *Tribunals circuitals.*

Art. 31. Scadin circuit numna in tribunal circuital. Quel consista ord in president (mistrat) et 6 derschaders e ha silmeins 6 substituents. Ils commembers e substituents vegnen elegi direct dals habitonts de scadin circuit, che han il dretg de votar, libramein ord lur miez per dus onns et ein adina puspei elegibels.

Las competenzas dils tribunals circuitals fixescha la lescha.

3. *Tribunals districtuals.*

Art. 32. Scadin district numna in tribunal districtual. Quel consista ord in president e 6 derschaders et ha 6 ordinaris substituents. Ils commembers e substituents vegnen elegi libramein ord tuts habitonts dil district, che han il dretg de votaziun. Els restan treis onns en officii et ein adina puspei elegibels.

Il necessari sull'elecziun e la competenza dils tribunals districtuals ordonescha la lescha.

4. *Tribunal cantonal.*

Art. 33. Il tribunal cantonal consista ord in president et 8 derschaders et ha 8 ordinaris substituents. Ils commembers e substituents restan 3 onns en officii et ein adina puspei elegibels.

Il president vegn per il madem cuoz numnaus dal cussegl grond libramein ord ils commembers dil tribunal cantonal.

La competenza dil tribunal cantonal stabilescha la lescha.

5. *Tribunal compromissorial tier pretensiuns giuridicas enconter il cantun.*

Art. 34. Per tractar e decider pretensiuns giuridicas enconter il cantun, duei, schilunsch che quelas auden buca tenor la constituziun federala art. 101, ziff. 1, litt. a e b von il tribunal federal, il cussegl pign en num dil cantun e mademamein era il pretendent numnar dus burgais schwizzers sco derschaders compromissorials. Duessen quels buca saver sereunir en lur

sentenza et era sull'elecziun digl obmann, sche duai il cussegl federal vegnir supplicaus, de designar in burgais schwizzer buca dil cantun grischun sco obmann.

6. Tribunal d'ingant.

Art. 35. En scadin circuit vegnen dal tribunal circuital numuai in ne dus tribunals de stumadira per exequir pagamens cun in cuoz de 2 onns.

Sur la competenza e sul proceder de quels fixescha la lescha il necessari.

VI.

Determinaziuns generalas.

Art. 36. Il dretg de votaziun entscheiva cul compleniu 17 avel onn. Solet concernent las elecziuns el cussegl national entscheiva il dretg de votaziun tenor art. 63 della costituziun federala cul compleniu 20 avel onn. L'elegibilitat en auctoritats dil stand entscheiva cul compleniu 23 avel onn.

Art. 37. Dal dretg de votaziun ein sclaus ora:

- 1) quels, ch' ein ugadai;
- 2) ils fallits suenter las determinaziuns della lescha;
- 3) quels che s'anflan en inquisiziun criminala.
- 4) quels, ch' ein tras sentenza e dretg privai digl activ dretg d' burgais ne ein en quel suspendi, schi ditg sco quei cuoza.

Bucagrishuns burgais schwizzers ein durond gl'emprim onn de lur assesenza el cantun sclaus ora dal dretg de votaziun en questius cantonalas.

Art. 38. Da tuttas plazzas publicas ein quels sclaus ora, ils quals ein emploiai en effectiv jester survetsch civil ne militar.

Art. 39. Negin habitont dil cantun sa untgir dil costituzional derschader, ne da quel vegnir privaus.

Art. 40. Las confessiuns reformada e roman-catholica ein reconoschidas sco religiuns dil stand. La libra execuziun de quelas, sco era d' autras christianas confessiuns, ch' ein reconoschidas alla confederaziun, ei garantida.

Art. 41. Scadin burgais cantonal, sco era scadin burgais schwizzer, ch' ei assesents el cantun ei, aschi lunsch che la legislatura federala ordonescha nuot auter, dals 17 tochen 60 avel onn obligaus tiel survetsch militar e tiella defensiun della patria.

Art. 42. La libra expectoraziun de meini ei garantida. Gl'abus vegn castiaus suenter la lescha.

Art. 43. Dieschmas, tscheins fier sin furs e tuttas sorts de gravezias feudalas san vegnir compradas ora.

Art. 44. Il pievel sa suenter fatga proposiziun dil cussegl grond scclarir si, midar, deminuir et augmentar presenta costituziun.

Sch' il cussegl grond declara ina proposiziun en quei riguard per relevante, sche vegn la commissiun dil stand dar siu pareri sur quella per mauns dil proxim cussegl grond. — Mo lura, cura che la pluralitat

dils commembers dil cussegl grond garegia sin incombenza de lur committents ina midada de constituziun, sa il cussegl grond beinspert prender a mauns quela.

Art. 45. Tras la presenta constituziun ei quela dals 11 de november 1814 messa ord vigur.

Mademamein ein tuttas leschas, ordonaziuns et instituziuns, che van enconter l'emprima, anuladas; quelas aber, ch'eiin buc' en contradicziun cun quela, restan en vigur.

VII.

Determinaziun transitiva.

Schigleiti che l'antecedenta constituziun vegn esser acceptada dal pievel, ha il cussegl grond de fixar il temps, cul qual ella vegn en activitat e de prender las necessarias disposiziuns et ordonaziuns, che savessen vegnir necessarias tiella transiziun.

Conclusiun

concernent

garanzia della constituziun dil cantun grischun.

(dals 16 Gener 1854.)

La radunonza federala della confederaziun svizzer

sunter haver viuen la nova constituziun dil cantun grischun, dals 24 October 1853, et in concernent referat e preposiziun dil cussegl federal
en consideraziun:

- 1) che quela constituziun, tenor raport della regenza grischuna dagl 1. Novbr. e tenor conclusiun dil cussegl gron dals 24. Octbr. 1853, ei en moda costituzionala vegnida mess'avon al pievel per la votaziun, et acceptada dalla majoritat de quel;
- 2) ch'ella contegn nuot, il qual stat en contradicziun culla constituziun federala, e ch'ella sigirescha la patrica dils dretgs politics tenor suormas republicanas:

- 3) ch' ella, cun riguard sin la scartira (brev) de sclarimen della regenza grischuna dals 16 Novbr. 1853, sa vegnir revedida, cura che l' assoluta majoritat dils burgais quei garegia;
- 4) ch' il Art. 44 della costituziun cun riguard sin Art. 6, litt. c, della costituziun federala sa vegnir entelgius mo en quei senn, ch' il cussegl gron stoppi metter avon al pievel in revisiun della costituziun, cura che la pluralitat dil pievel garegi quella

concluda:

- 1) Ei vegn compartiu la garanzia federala alla costituziun dil cantun grischun dals 24. October 1853.
 - 2) Il cussegl federal ei incumbenzus cull' execuziun.
- Aschia concludiu dal federal Cussegl nazional
Bern, ils 14 Gener 1854.

En num de quel,

Il president :
(sig.) **J. B. Ploda.**

Il protocollist :
(sig.) **Schiess.**

Aschia concludiu dal federal Cussegl dil stands
Bern, il 16 Gener 1854.

En num de quel,

Il president :
(sig.) **J. J. Blumer.**

Il protocollist :
(sig.) **J. Kern-Germann.**